

## EEN RURALE ROMEINSE NEDERZETTING AAN DE KOOLSTRAAT TE BELZELE, EVERGEM (O.-VL.).

ADELHEID DE LOGI, JASPER DECONYNCK, NELE VANHOLME & SIBRECHT RENIERE

Naar aanleiding van de geplande aanleg van een verkaveling door de firma's Durabrik en Van Rysselberghe werd in de zomer van 2008 ter hoogte van de Koolstraat en de Belzeelse Kerkweg te Belzele (gemeente Evergem, provincie Oost-Vlaanderen) een proefsleuvencampagne uitgevoerd door de Kale - Leie Archeologische Dienst (KLAD). Op basis van luchtfoto's uit de databank van de Universiteit Gent werd een hoog archeologisch potentieel voor deze zandgronden verwacht. Dit vermoeden werd gesterkt door de resultaten van het vooronderzoek waarbij over het geheel projectgebied een grote densiteit aan archeologische sporen werd aangesneden. Een vlakdekkende opgraving van 3,1ha van het projectgebied bleek noodzakelijk. Het onderzoeksterrein bevindt zich op de lange oost-west georiënteerde dekzandrug langs het traject van de Kale. Het microreliëf van deze rug is gevormd door de afwisseling van kleine zandruggetjes en depressies.

### De resultaten: algemeen

Over het geheel terrein werden grondsporen en vondsten uit verschillende perioden aangetroffen, gaande van enkele vuurstenen objecten uit de steentijden, een scherf uit de late ijzertijd - vroeg Romeinse tijd, nederzettingssporen uit de Romeinse en volmiddeleeuwse periode, een grachtensysteem uit de postmiddeleeuwse tijd tot verscheidene sporen van meer recente activiteit.

De hoofdmoot van de sporen stamde uit de Romeinse tijd. Het gaat in voornamelijk om paalsporen, waarin al dan niet hoofd- en bijgebouwen konden herkend worden. Een groot aantal grachten die het terrein indeelden en draineerden werden aangesneden. Daarnaast werden nog enkele kuilen, waterputten en brandrestengraven onderzocht. Het vondstmateriaal afkomstig uit deze sporen beslaat voornamelijk aardewerk, maar ook een niet onbelangrijke fractie metaalobjecten. Op basis van het aardewerk was het mogelijk de Romeinse bewoning te dateren van de 1<sup>ste</sup> eeuw tot de eerste helft van de 3<sup>de</sup> eeuw n. Chr. Het gros van de sporen bevond zich op een zandige opduiking die zich in noordnoordwest-zuidzuidoostelijke richting centraal over het terrein uitstreckte en op de flanken door grachten werd begrensd. Vermoedelijk zette deze strook van nederzettingssporen zich zowel in het noordnoordwesten als in het zuidzuidoosten buiten de grenzen van het projectgebied voort. Tegen de noordoostelijke sleufrand werd vermoedelijk de aanzet van een tweede dergelijke opduiking geraakt. Ook hier steeg de concentratie aan sporen aanzienlijk. Op de iets nattere laaggelegen zones werden, met uitzondering van enkele grachten, nauwelijks sporen aangetroffen.

Uit de oversnijdingen van de sporen onderling, de herkende gebouwtypes en het schervenmateriaal eruit afkomstig kan afgeleid worden dat de bewoning van de zandige opduiking zich over een periode van ongeveer twee eeuwen en waarschijnlijk in een viertal fases, gedurende dewelke nieuwe afbakeningen en structuren werden toegevoegd aan de bestaande of deze laatste vervingen, afspeelde.

### Een eerste fase in de Romeinse bewoning

De Romeinse bewoning kende een aanvang in de 1<sup>ste</sup> eeuw n. Chr. met het optrekken van een tweeschepig hoofdgebouw van het type Alphen-Ekeren centraal in het zuidelijk deel van het terrein en errond de aanleg van een greppelsysteem met toegang tot het erf. Twee vijfpalige spiekers kunnen met dit gebouw samengaan. Het tweeschepig hoofdgebouw bestond uit een noordoost-zuidwest georiënteerde rij van vijf nokstaanders met een onderlinge afstand van 5,2m. De wandpalen van deze structuur waren slechts fragmentair bewaard, waardoor de afmetingen van 23,5 op 7,5m voor dit gebouw hypothetisch opgevat moeten worden. De

weinige scherven, waaronder een bodemfragment van een mortarium, dateren de structuur na 69 n. Chr.

Tijdens deze fase werd de centrale zandrug waarschijnlijk voor het eerst afgebakend door middel van grachten. De restant van een dubbel, tot driedubbel, grachtensysteem werd op de noordoostelijke flank van de opduiking aangetroffen. Hierbij hoort wellicht een hoofdgebouw en een zespalige spieker, beide een variant op het Alphen-Ekeren type. Het hoofdgebouw bestaat uit twee uitstaande nokdragers en telkens drie palen op de wanden. De structuur meet 8,5 bij 4m en is noordoost-zuidwestelijk gericht. De constructie van de spieker, 4,6 op 2,8m, is identiek, zij het met slechts twee palen per wand. Het gebouwtype in combinatie met de schaarse vondsten (voornamelijk handgemaakte waar, een fragment van een zoutcontainer en één wandscherf in terra nigra) dateren deze gebouwen eveneens in de tweede helft van de 1<sup>ste</sup> eeuw n. Chr.

Een gracht en waterput met een gelijkaardige datering wijzen eventueel op het gelijktijdig gebruik van de grond ten noordwesten van het opgravingsgebied. De waterput had een komvormig profiel en ging 2,17m diep. Vanaf 1,24m onder het opgravingsvlak was een bekisting bewaard. Deze had nog een hoogte van ca. 64cm en was opgebouwd uit verticaal geplaatste houten planken en balken die in noordelijke richting platgedrukt waren. Vermoedelijk gaat het om recuperatiehout, gezien de uitsparingen erin die niet aan de constructie van de waterput konden gelinkt worden. De vondsten die in deze context werden gedaan zijn vrij bijzonder. Het aardewerk omvatte enkele goed dateerbare stukken, zoals een bodemscherf in terra sigillata, waarschijnlijk versierd met het thema van Europa op een stier, van rond 100 n. Chr. Het aardewerk uit deze context omvatte ook nog scherven in terra nigra van een Holw. 31 en een Holw. 58a, in Lowlandware van een Holw. 131 of 81f, fragmenten in zeepwaar en Arraswaar. Uit de bovenste vulling van de waterput werd een lang plat metalen voorwerp gehaald. Het formaat (lengte: min. 49cm, breedte: max. 5,5cm, dikte: 1,2cm; maten zijn incl. corrosie) en de vorm van het object doen vermoeden dat het om een gladius ibericus of pompeii gaat. Dit vermoeden werd gesterkt door CT-scans waarop ook zichtbaar was dat het vermoede zwaard zich waarschijnlijk nog in zijn schede bevindt. Een laatste vermeldenswaardige vondst in deze waterput is die van het onderste gedeelte van een houten ladder, waarvan de laagste sport nog intact bewaard was. Deze werd binnen de bekisting rechtopstaand op de bodem van het spoor aangetroffen. De stijlen van de ladder waren cilindervormig en nog voor een lengte van max. 38,5cm bewaard. Ze bevatten een cirkelvormige uitsparing, waardoor de sport stak, en hun onderzijde was opzettelijk afgevlakt. De sport had een lengte van 67cm en was nog door schors omgeven. Op regelmatige afstanden waren in deze schors kleine parallelle inkepingen aangebracht, wellicht om de grip op de sport te verhogen.

### **Een nieuw erf op de overgang van de 1<sup>ste</sup> naar de 2<sup>de</sup> eeuw n. Chr.**

Een tweede fase moet in het tweede deel van de 1<sup>ste</sup> eeuw en de eerste helft van de 2<sup>de</sup> eeuw n. Chr. gesitueerd worden. Gedurende deze periode werd de begrenzing van de centrale zandige opduiking met een aantal grachten heraangelegd. Het hierdoor gevormde enclos bevindt zich centraal op het terrein en meet ongeveer 80 op 74m. Binnen het erf bevinden zich mogelijk nog de gebouwen uit de voorgaande fase. Vermoedelijk worden deze opgevolgd door een nieuw hoofdgebouw met bijhorende spieker(s). Het noordoost-zuidwest georiënteerd hoofdgebouw is een tweeschepige constructie van ca. 15 op 5,2m groot, bestaande uit twee zware nokstaanders op de centrale as binnen het gebouw en lichtere paaltjes op de wanden. Mogelijk betreft het een late variant op het Alphen-Ekeren type. De vondsten uit de paalsporen van dit gebouw dateren het tussen 100 en 165 n. Chr. en besloegen vooral aardewerk, onder andere terra sigillata, terra nigra in velouté-techniek en Argonnenwaar. Naast keramiek werden in de nokstaanders ook een spijker en een viertal dunne licht gebogen metalen plaatjes van ca. 7 op 3,5cm gevonden. Op de CT-scans waren op elk van de plaatjes duidelijk twee doorboringen te zien. Vermoedelijk gaat het om onderdelen van een lorica segmentata.

## De expansie van de nederzetting in de 2<sup>de</sup> eeuw

In de loop van de 2<sup>de</sup> eeuw werd het centraal erf op de zandrug heraangelegd en werden andere enclos' hierrond en parallel eraan opgetrokken. De grachten van het centraal erf vormen nu een rechthoekig enclos van ca. 90 op 80m. Binnen dit erf duiken twee gebouwen op, beide noordoost-zuidwest georiënteerd en opgebouwd uit een kern van vier nokstaanders in kruisvormige configuratie, waarschijnlijk opnieuw met bijhorende spiekers. Het meest noordelijke gebouw meet 13,5 op 6,7m en was aan de noordoostelijke korte zijde van een kleine aanbouw voorzien. De vondsten uit de paalsporen van deze structuur omvatten voornamelijk handgemaakte keramiek en kruikwaar, maar ook een bodemscherf van een bord in Champagnewaar en een wandscherf van een Holw. 26 behoren tot het geheel. Het meer zuidelijk gelegen gebouw was 9 op 5,8m groot en leverde enkel één randscherf van een dolium, waarschijnlijk een evolutie van type Haltern 89, en een reducerend gedraaide wandscherf op. Bij dit erf hoort waarschijnlijk een zogenaamde afval-/mestkuil. Het is een noordoost-zuidwest georiënteerd donkergrijs langwerpig spoor van 5,7 op 1,5 m groot en 70 cm diep dat bijzonder rijk was aan vondsten. De context werd op basis van enkele wandscherven van een Centraal-Gallische, of vroeg Oost-Gallische, Drag. 33 en scherven van een kruik in Lowlandware gedateerd tussen 69 en 200 n. Chr. Deze context leverde ook een aantal metalen objecten op. Een eerste betreft een 22cm lang object met een aangepunte korte zijde. Vermoedelijk gaat het om een in tweeën gebroken houweel. Een andere vondst is een gecorrodeerd brokje metaal voorzien van een kanaaltje. Eventueel kan dit als een riemgeleider geïdentificeerd worden. Tenslotte werd nog een licht gebogen dun metalen plaatje gevonden. Wellicht gaat het ook hier om een onderdeel van een lorica segmentata.

Meer naar het zuiden werden eveneens twee kruisvormige gebouwen met spiekers en twee afval-/mestkuilen aangelegd. Deze gebouwen bevinden zich binnen een enclos dat slechts gedeeltelijk werd teruggevonden. Het meest westelijk gelegen gebouw is noordwest-zuidoost gericht en 6,2 op 3m groot. Het oostelijk gebouw meet 7 op 4,5m en heeft een noordoost-zuidwest oriëntatie. Dit erf kon niet op basis van vondsten uit gebouwen of grachten gedateerd worden. Een eerste mogelijke afval-/mestkuil horende bij dit enclos was vlakbij het zuidoostelijk gebouw gesitueerd. Dit spoor mat 3 op 1m, was nog 50cm diep bewaard en leverde geen vondstmateriaal op. Een tweede afval-/mestkuil bevond zich meer naar het zuidwesten en was 5 op 1,1m groot. Het was een donkergrijs langwerpig spoor dat nog 66cm diep ging. In tegenstelling tot de vorige kuil was deze context wel rijk aan scherven. Zo werden de scherven van minimum twee mortaria (types Stuart 149/Gose 458-462), drie dolia (type Hoffheim 78), vijf kruiken, en vier terra nigra bekers (waarvan één Holw. 58a) aangetroffen. Deze keramiek dateert het spoor, en indirect ook het erf, algemeen in de 2<sup>de</sup> eeuw, met een voorkeur voor de periode 100 - 150/175 n. Chr.

In het oosten van het terrein bakent een gracht de vermoede bebouwing op een zandige opduiking ten noordoosten van het projectgebied af. Wellicht hoort de aldaar aangetroffen waterput daar bij. Deze had een diameter van ca. 4,5m. Wegens mogelijk instabiliteitsgevaar voor een aanpalend gebouw werd dit spoor slechts tot een diepte van 95cm onderzocht. Het (gedeeltelijk) profiel van deze kuil had een trechtervormig verloop. De vondsten uit gracht en waterput besloegen aardewerk in terra nigra, kruikwaar, fragmenten van een Spaanse olijfolieamfoor, vuurbok, mortaria, kruikamforen en tegulae. Dit geheel dateert het erf tussen 69 en 200 n. Chr.

In de westelijke hoek van het terrein tenslotte verschijnen de afbakenende grachten van wat wellicht een meer westelijk gelegen enclos is. Het gaat om een dubbel tot driedubbel grachtensysteem waarvan bij dit onderzoek de oostelijke hoek werd aangesneden. Het geheel kon voorzichtig gedateerd worden tussen 69 en 200 n. Chr. aan de hand van de randscherf van een mortarium type Stuart 149 en de randscherf van een mortarium uit Bavay.

## De laatste fase: twee nieuwe erven en deposities

In een laatste fase, die zich waarschijnlijk voltrekt in de tweede helft van de 2<sup>de</sup> eeuw en de eerste helft van de 3<sup>de</sup> eeuw n. Chr., werden nieuwe structuren en erven, afgebakend door

grachten, aan het centraal enclos toegevoegd. In het noorden werd een erf aangelegd waarbinnen zich vermoedelijk één hoofdgebouw, twee bijgebouwen en een waterput bevonden. Dit erf werd geënt op het bestaande centrale erf en mat ongeveer 65 op 40 m. Centraal in het noordoostelijk deel ervan werd een concentratie van grote en diepe paalsporen aangetroffen. Waarschijnlijk bevond zich hier het hoofdgebouw van dit erf. De structuur is echter niet met zekerheid af te bakenen aangezien de sporencluster verder loopt onder een perceel dat niet in het projectgebied is opgenomen. De vondsten uit de paalsporen plaatsen ze aan het eind van de 2<sup>de</sup> en het begin van de 3<sup>de</sup> eeuw n. Chr. Ten zuidwesten van dit vermoede hoofdgebouw werd een negenpalige spieker aangetroffen. Deze noordoost-zuidwest georiënteerde structuur mat 3,3 op 3,5m. De vondsten uit de paalsporen van dit bijgebouw omvatten onder andere een randscherf Pompejaans rood van een bord type Blicquy 5, terra nigra, kruikwaar, fragmenten van dolia en een metalen ringvormig object met een doorsnede van ca. 4,7cm. Ten zuidoosten van deze spieker werden twee elkaar oversnijdende waterputten gevonden. De oudste had een diameter van ongeveer 3m en een diepte van 3,76m. Het trechtervormig profiel was opgevuld met pakketten moederbodem, wat erop kan wijzen dat deze kuil niet of zeer kort in gebruik was. Een bekisting was er niet in aanwezig. De oversnijdende waterput manifesteerde zich in het vlak als een donkergrijze cirkelvormige vlek met een doorsnede van 7m. De trechtervormige kuil ging nog 2,83m diep. Vanaf een diepte van 1,38m werd een houten bekisting aangetroffen. Deze beschoeiing was rechthoekig van vorm, was 1,2m hoog, 0,9 op 1m breed en geconstrueerd uit vier verticaal geplaatste hoekbalken waartegen horizontale planken waren bevestigd. Het dateerbaar aardewerk uit deze waterput omvatte onder meer terra nigra in velouté-techniek, een bodem van een Drag. 18/31 voorzien van de stempel AMATOR, een terra sigillata bodemscherf uit Trier of de Argonnen en een wandscherf in late terra nigra die waarschijnlijk een imitatie van geverniste waar is. Deze vondsten brengen de datering van de waterput tot de tweede helft van de 2<sup>de</sup> eeuw n. Chr. Tegen de zuidelijke hoek van het erf bevond zich een mogelijke veekraal met afval-/mestkuil. Dit laatste spoor was noordwest-zuidoostelijk georiënteerd, langwerpig, donkergrijs, 6,6 op 1,6 m groot en 98 cm diep. Ook deze afval-/mestkuil was rijk aan vondsten. Zo werd er een terra nigra beker type Deru P.53 met onleesbare graffito in aangetroffen, alsook een oxiderend gedraaide kom met naar binnen gebogen rand en overhangende greep-elementen uit het atelier van Les Rues des Vignes bij Cambrai. Een datering in de late 2<sup>de</sup> - eerste helft 3<sup>de</sup> eeuw is waarschijnlijk.

In het zuidelijk deel van het terrein werd een potstalgebouw opgetrokken met eventueel bijhorende spiekers. Dit potstalgebouw was noordoost-zuidwest gericht en mat 13,7 op 7,2m. De dragende palen van dit gebouw bevonden zich uitsluitend op de wanden. In het noordoostelijk deel van de structuur werd een potstal van ca. 7,7 op 5m aangetroffen die nog 32 cm diep bewaard was. Aan de zuidoostelijke kant liep deze potstal over in een onregelmatig ovaal spoor van 10,4 op 7m groot dat waarschijnlijk als een uitloop voor het vee mag gezien worden. De vele vondsten uit dit gebouw, potstal en uitloop dateren van de tweede helft van de 2<sup>de</sup> tot de eerste helft van de 3<sup>de</sup> eeuw n. Chr. wat goed overeenstemt met de datering van dergelijke gebouwtypes. Het keramiek omvat onder meer scherven van een Drag. 37, Drag. 18/31, Drag. 45 uit Trier, een terra nigra beker met verticale gladding en een geverniste jachtbeker uit Keulen. De drainagegracht van de potstal sloot in eerste instantie aan op een erfgracht ten noordoosten van de structuur. Deze gracht omgaf een aantal spiekers en een waterput. Deze laatste was in het vlak zichtbaar als een donkergrijze afgeronde rechthoekige vlek van 7 bij 6m. Het spoor ging minstens 2,36m diep. Een vierkante bekisting met een zijde van 1,10m breedte werd aangetroffen vanaf een diepte van 1,30m. Hij bestond uit vier verticale hoekbalken met horizontale planken ertegenaan geplaatst. Een versierde wandscherf van een Centraal-Gallische Drag. 37 waarop de jachtgodin Diana met boog, een pauw en een hond wordt afgebeeld plaatst dit spoor tussen 110 en 180 n. Chr.

Na enige tijd werd voor de potstal een nieuwe drainagegracht aangelegd die rechtstreeks aansloot op de zuidoostelijke erfgracht van het centraal enclos, dat nog functioneel was in deze fase. De deposities in de zuidwestelijke en noordoostelijke erfgrachten van dit centraal enclos doen in elk geval vermoeden dat het pas werd opgegeven tussen 175 en 210 n. Chr. De zuidwestelijke erfgracht leverde nauwelijks vondsten op behalve aan het zuidoostelijk uiteinde waar drie volledige terra sigillata recipiënten werden aangetroffen. Het gaat om twee borden type Drag. 31, waarvan één een doorboring in de bodem heeft, en één Drag. 37 met versiering.

Behalve aardewerk leverde dit uiteinde van de gracht ook een balkvormige blok kwartsiet zandsteen uit de streek van Tienen op. Deze natuursteen was aan minstens drie zijden glad afgewerkt en vertoonde op één vlak een afgeronde lineaire uitslijting. Tenslotte werd op deze plaats nog een lang smal metalen voorwerp van ca. 63 cm lang aangetroffen. De beelden bekomen met CT-scan doen vermoeden dat het om een pilum of Romeinse werpspeer gaat. Ook het noordwestelijk uiteinde van de noordoostelijke erfgracht leverde een vermoedelijke depositie op. Hier werd een vrij goed bewaarde hamerbijl gevonden. Aangezien geen enkele aanwijzing werd gevonden voor gebruik van het terrein na de eerste helft van de 3<sup>de</sup> eeuw, kan verondersteld worden dat de depots een aanduiding geven van het teloorgaan van de Romeinse occupatie op deze gronden. Regelmatig waren de gebruiksfases van de sporen afgedekt door een zwart sterk organisch pakket (dat ook de deposities bedekte). Mogelijk wijst dit op het heroprukken van de bebossing tussen het verdwijnen van de Romeinse bewoning en de heringebruikname van het terrein tijdens de volle middeleeuwen.

### **Contact**

Adelheid De Logi  
adelheid.de.logi@telenet.be

